Муқəддəс Китап

Тəврат 30-қисим

«Амос»

© Муқәддәс Китап 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Уйғурчә Муқәддәс тәрҗимиси»

Тәврат 30-қисим

«Амос»

(Амос пәйғәмбәрниң китави)

Кириш сөз

Пәйғәмбәр тоғрисида

Амос пәйғәмбәрниң җәмәти тоғрилиқ биздә толуқ мәлумат йоқ. У Йәһуданиң «Тәкоа» дегән кичик бир йезисида кала баққучи һәм «ерән дәрәқлириниң мевисини тәргүчи» болған болуши мүмкин. У өзи тоғрилиқ «Мән әсли пәйғәмбәр әмәс едим», шундақла «пәйғәмбәрниң оғли әмәсмән» дәйду. Әйни вақитта, Исраил яки Йәһудада «пәйғәмбәр» болушқа һәвәс қилип, өз мәнпәәтини көзләп, башқиларни алдап өзини «пәйғәмбәр» дәп җакалиған «тәсири чоң, һәйвиси бар» болғанлар аз әмәс еди. Бирақ Амос мошундақ кишиләрдин әмәстур. У Худа тәрипидин өз жути Йәһудадин айрилип шималий падишалиқ «Исраил»да пәйғәмбәрлик хизмитини өтәшкә чақирилған (7:14-15). У чағларда Исраил Йәһудаға қариғанда техиму бутпәрәс болуп кәткән еди, шуңа Амосниң бу вәзиписи наһайити еғир һәм хәтәрлик еди. Һалбуки, у хизмәт ишлигән мәзгилидә (қанчә жил ишлигини бизгә намәлум), униң «товва қилишиңлар керәк!» дәп йәткүзгән хәвәрлири Исраилниң көплигән пухралириниң қәлбини сарасимигә чүширип, уларни вәһимигә салди. Шүбһисизки, Амос пәйғәмбәрниң агаһландурушлири уларниң аз бир қисмини товва қилиш йолиға киргүзгән еди (7:10ни көрүң).

Амос пәйғәмбәрниң Исраилға болған чоңқур көйүми вә уларға ичини ағритишлири униң Исраилға болған дуасида көрүлиду (7:1-5).

У шималий падишалиқ Исраилда бир мәзгил Һошия пәйғәмбәр билән тәң бир вақитта пәйғәмбәрлик хизмитини қилған; шу вақитларда Йәшая билән Микаһ җәнубий падишалиқта (Йәһудада) пәйғәмбәрлик қиливататти.

Йезилған вақит

Мәзкур китаптики Амосниң өзи язған кириш сөзгә асасланғанда, у «**Уззия Йәһудаға, Йоашниң оғли Йәробоам Исраилға падиша болған вақитларда**» бешарәт бәргән. Әнди бу мәзгил Уззия вә Йәробоамниң дәвир сүргән вақитлириниң һәммисини өз ичигә алған болса, бу миладийәдин илгәрки 793-750-жиллири, яки болмиса 762-750-жиллириға тоғра келиду. Мошундақ болғанда у пәйғәмбәрлик хизмитини Һошия пәйғәмбәрдин балдур башлиған, һәм униңдин балдур ада қилған болиду.

Китапниң арқа көрүнүши

(«Микаһ пәйғәмбәр» дегән китапниң «кириш сөзи»дин елинди): —

Миладийәдин илгәрки 922-жили Сулайман падиша вапат болғандин кейин, Йәһуда вә Исраил икки падишалиқ болуп бир-биридин айрилип кәткән. Тәврат «2Тар.» 10-бапта мундақ хатириләнгән: «**Шу тәриқидә Исраил Давутниң җәмәтидин** (йәни, Йәһуда қәбилисидин) **йүз өрүп, бүгүнгә қәдәр униңға қарши чиқип кәлди**».

Шу вақиттин кейин, йәни миладийәдин илгәрки 8-әсирниң иккинчи йерими, Исраил вә Йәһуда һәр иккисиниң әң гүлләнгән мәзгили еди. Икки пайтәхт — Йерусалим вә Самарийә зор баяшатлиғидин бәһримән болушқа башлиған еди. Бирақ бу баяшатлиққа еғир бәдәл төләнгән еди — у болсиму, кәмбәғәлләрни дәһшәтлик қистаққа селип уларни рәһимсиз пайдилиништур: «байлар техиму бейип кетиватқан, намратлар техиму намратлишип кетиватқан» еди.

Худаниң Муса пәйғәмбәргә чүшәргән қанунлирида «намрат», «тул хотун», «житим-йисир» вә «ят мусапир»ларға ярдәм бериш тоғрисида хелә көп маддилар бар еди. Һәр йәттә жилда, қәризни бекар қилиш, өзини қуллуққа сетивәткәнләрни һөрлүккә қайтуруш керәк еди; һәр әллик жилда («азатлиқ жили» яки «бурға (челиш) жили»да) барлиқ қәризләрни бекар қилиш вә йәр-зиминни өз егисигә яки аилисидикиләргә қайтуруш керәк еди. Һәр жили һосулниң «тунҗа ашлиқ»и яки «тунҗа мевилири»дин айрип елип, ибадәт хизмитидә болған каһинлар һәм Лавий қәбилисидикиләргә, андин кәмбәғәлләргә үләштүрүп бериши керәк еди; һосул алғанда (мәйли етиз яки үзүмзардин болсун) пәқәт бир қетимла «жиғивелиш»қа болатти. Мошу жиғивелиштин кейин қелип қалған яки кейин пишқан зираәтләр яки мевиләрни кәмбәғәлләрниң жиғивелишиға қалдуруш керәк еди; һәр үч жилда, хәлиқниң барлиқ киримлириниң вә алған һосуллириниң ондин бирини айрип кәмбәғәлләргә тарқитиши керәк еди. Буларниң һәммисиниң үстидә, муқәддәс қанундики: «**Пәрвәрдигар Худайиңни пүтүн қәлбиң, пүтүн җениң, пүтүн зеһниң, пүтүн күчүң билән сөйгин**» вә «**Өзәңни сөйгәндәк хошнаңни сөйгин**» дегән икки «бүйүк пәрман» бар еди. Сулайман падиша өзиниң бир нәсиһити билән диққитимизни бу икки пәрманни айривәтмәслик үстигә мәркәзләштүриду: «**Мискинни бозәк қилғучи — Пәрвәрдигарға һақарәт қилғучидур; һаҗәтмәнләргә шапаәт қилиш Уни һөрмәтлигәнликтур**» («Пәнд.» 14:31).

Бирақ, һөкүмдарлар, каһинлар вә хәлиқниң зор бир қисми бу бәлгүлимиләрниң һәммисини көзигә илмайла қалмай, уларниң орнида охшимиған дәриҗидә алдамчилиқ қилиш, оп-очуқ буланчилиқ, зинахорлуқ, сот сорунлирида пара йейиштәк яман илләтләр пайда қилған еди. Худаниң вәкиллири болуп, мошундақ әһвални әйиплиши керәк болған каһинлар вә «пәйғәмбәрләр» «сүкүт арқилиқ қошулушини билдүргән» яки уни актиплиқ билән қоллиған еди. Һәйран қаларлиқ иш шуки, Самарийә (Исраил) көрүнүштә интайин диндар бир хәлиққә охшайтти. Биз Тәвраттики «Амос пәйғәмбәр» вә «Һошия пәйғәмбәр» дегән қисимлардин уларниң садиқлиқ билән тавапкаһлар (Бәйт-Әл, Гилгал вә Бәәр-Шеба)ға «һәж» қилидиғанлиғини, қурбанлиқларни қилишқа амрақлиғини вә диний паалийәтлириниң «дәбдәбилик»лигини билимиз. Тәвраттики «Йәшая пәйғәмбәр» дегән қисимдин уларниң «таәт-ибадәт»лиригә қошулған йеқимлиқ яки муңлуқ музика-нахшлири тоғрилиқ билимиз. Бирақ һәммиси Худаниң нәзиридә реаллиқтин толиму жирақлашқан, жиркиничлик пасиқлиқ, халас. Униң үстигә у бутпәрәслик билән арилашқан еди.

Худа Муса пәйғәмбәргә чүшәргән қанунда Өзигә қурбанлиқ қилишниң пәқәт бир жайдила болидиғанлиғини бекиткән. Авал бу жай Шилоһ шәһири еди, кейин бу жай Йерусалим болди. У тағлар яки дөңләр болған «жуқури жайлар» үстигә Өзигә қурбанлиқ қилиш ибадити үчүн қурбангаһларни қурушни қәтъий мәнъий қилған еди. Бирақ хелә балдурла кишиләр (шүбһисизки, әслидә яхши нийәт билән) мошундақ қурбангаһларни жуқури жайларда қурушқа башлиған; улар узун өтмәйла бутпәрәслик жайлириға айлинип кәткән; бәзи бутқа чоқунуш паалийәтлири һәтта «Пәрвәрдигарниң намида» өткүзүләтти. «Баал»лар дегән бутларға чоқунғанда, һәр хил шәһваний гуналар шу «ибадәт»ниң бир қисми болған; ишлар һәтта бәзидә тәсәввур қилғусиз дәһшәтлик һалдики «инсанни қурбанлиқ қилиш»қа айлинип кәткән еди.

Мана булар Амос пәйғәмбәр елип кәлгән хәвәрләрниң арқа көрүнүшлиридур. Униң бундақ гуналарни әйипләйдиған бешарәтлири вә күчлүк тәлимлири ахирида өзигә күчлүк дүшмәнләрни пәйда қилған, бирақ у еғир ялғузлуқ тартқан болсиму, вәзиписидин янмиди. Униң китавиниң өзи униң җасарәтлигигә испат болиду; шүбһизисизки, униң хәвәрлирини Худаниң ейтқанлири дәп билгәнләр уларни хатирләп уни бизгичә сақлиди.

Китапниң темиси

Амос бешарәтләрни Исраилниң **хошна** әллириниң, җүмлидин өз жути Йәһуданиң гуналирини көрситиш билән башлайду (1:2-2:16). Униң бу сөзлири, шүбһисизки, Исраилдики аңлиғучиларниң әстайидил диққитигә вә алқишиға еришкән. Андин у Исраилларниң диққитини өз гуналириға қаритип, мошу темини чөридәп бешарәт бериду. Амос «жуқури жайлар»да қурбангаһларни қуруш яки һәтта тавапкаһларниму бәрпа қилиш қатарлиқ гуналарни әйипләшкә анчә күчимәйду. Чүнки булар аллибурун иккинчи мәсилә болуп қалған еди; Исраилниң Худадин жирақлашқанлиғиға болған испат уларниң мошу «жуқури жайлар»да вә тавапкаһларда жүргүзгән бутпәрәслигидин, уларниң кәмбәғәлләргә болған зулумхор муамилисидин вә шәһванийәтчилигидин тепилиду. Амос бәг-әмирләрниң вә каһинларниң аддий пухралар ач-яланғачлиқта қалған вақитларда өткүзгән һәшәмәтлик турмушлириға тәнбиһ бериду. Бизгә вә Амосниң өзигә һәйран қаларлиқ йери шуки, улар бу адаләтсизликләрни һәртәрәптә ап-ашкарә жүргүзгән болсиму, бирақ улар йәнила интайин «диндар», һәтта әсәбий дәриҗидики диндарлар еди. Амосниң йәткүзгән хәвири болса, улар товва қилмиса өзлири вә уларниң дини әхләт догисидақ сүпүрүп ташлиниду, дегәндин ибарәт еди. Униң уларниң санақсиз қурбанлиқлири вә түгимәс диний паалийәтлиригә қаритилған әң мәшһур бешарити мундақ: —

«**Чүнки силәр Маңа «көйдүрмә қурбанлиқ»лар һәм «аш һәдийә»лириңларни сунуп атисаңларму,**
Мән уларни қобул қилмаймән;
Силәрниң бордақ маллириңлардин болған «инақлиқ қурбанлиқлириңлар»ға қаримаймән.
Мәндин мунаҗатлириңларниң садалирини епкетиңлар,
Чилтарлириңларниң күйлирини аңлимаймән;
Буниң орнида адаләт шарқиратмидәк,
Һәққанийлиқ әбәдий ақидиған еқимдәк долқунлисун!» (5:22-24)

Амос уларға Худаниң җазалириниң аллиқачан уларниң бешиға чүшкәнлигини көрситиду; бирақ улар буниңға диққәт қилишқа бәк суслуқ қилиду. У бешарәтлиридә, уларға интайин қорқунучлуқ йәр тәврәшни алаһидә алдин-ала ейтқан (1:1, 8:8, 9:1); бу йәр тәврәш 300 жилғичә унтуп кетилмигән еди («Зәк.» 14:5). Хәлиқ товва қилмиса, ундақта улар «Дәмәшқ шәһиридин жирақ»қа, йәни Асурийә империйәсигә сүргүн болиду (5:27).

У йәнә уларниң «Пәрвәрдигарниң күни» тоғрилиқ: — «Шу күни башқа «бутпәрәс әлләр» Худаниң қаттиқ җазасиға дуч келиду, бирақ «Ибраһимниң әвлатлири, шуниңдәк Худаниң амрақ хәлқи болған бизләр» жуқуриға көтирилимиз» — дегән милләтчи, өз-өзини алдайдиған қарашни бирақла йоққа чиқириду (5:18-20).

Униң «**йәккә-йегانә бир оғулниң матими**» (8:10), «**Пәрвәрдигарниң сөзлирини аңлашқа болған қәһәтчилик**» (8:11-14) вә «**Давутниң жиқилған кәписини йеңибаштин тикләш**» (Исраилниң өз жутиға, Худаниң йениға қайтип келиши вә әслигә кәлтүрүлүши: 9:11-15) тоғрисидики алаһидә бешарәтлири тоғрилиқ «қошумчә сөз»имиздә азрақ тохтилимиз.

Мәзмун: —

(1) Кириш сөз; тема (1:1-2)
(2) Худаниң әлләр үстигә чүширидиған җазалири (1:3-2:16)
(3) Исраилниң гуналири вә келидиған җазалар тоғрилиқ бәш хәвәр (3:1-6:14)
(4) Амос көргән аламәт көрүнүшләр (7:1-9:15)

••••••••

Амос

Амос пәйғәмбәрниң бешарәтлири

1 [1] Уззия Йәһудаға, Йоашниң оғли Йәробоам Исраилға падиша болған вақитларда, йәр
тәврәштин икки жил илгири, Тәкоадики чарвичилар арисидики Амосниң Исраил
тоғрилиқ ейтқан сөзлири: —
[2] У: «Пәрвәрдигар Зион теғидин һөкирәйду,
Йерусалимдин авазини қоюветиду;
Падичиларниң отлақлири матәм тутиду,
Кармәл чоққиси ғазаңлишиду» — деди.

Худаниң Исраилға хошна қовмлар үстидин һөкүми
Сурийә һәққидә

[3] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Дәмәшқниң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, униңға чүшидиған жазани яндурмаймән,
Чүнки улар Гилеадтикиләрни төмүр тирнилиқ сөрәмләр билән соққан еди;
[4] Шундақла Һазаәлниң өйигә бир от әвәтимән,
У Бән-Һададниң ордилирини жутувалиду.
[5] Дәмәшқ дәрвазисидики төмүр балдақни сундуруветимән,
Авән җилғисида турғучини, Бәйт-Едәндә шаһанә һасисини тутқучини үзүп ташлаймән;
Сурийәниң хәлқи әсиргә чүшүп кирға елип кетилиду, — дәйду Пәрвәрдигар.

Филистийә һәққидә

[6] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Газа шәһириниң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, униңға чүшидиған жазани яндурмаймән,
Чүнки улар Едомға тапшуруп беришкә, барлиқ тутқунларни әсир қилип елип кәтти.

1:1 **«Амосниң Исраил тоғрилиқ ейтқан сөзлири»** — адәттә бу китапта «Исраил» Исраилниң «шималий падишалиғи»ни көрситиду. Амос Йәһуданиң Тәкоа йезисидин болғини билән йәткүзидиған бешарәтлириниң көпинчиси «шималий падишалиқ» тоғрилиқтур.
1:1 Зәк. 14:5
1:2 **«Пәрвәрдигар Зион теғидин һөкирәйду, Йерусалимдин авазини қоюветиду»** — бу бешарәт йәр тәврәшни көрсәтсә керәк.
–«Кармәл» болса Исраилда һөл-йеғин әң көп болидиған җай; у «ғазаңлашқан» болса, башқа җайлар техиму шундақ болатти.
1:2 Йәр. 25:30; Йо. 3:16
1:3 **«улар Сурийәликләр Гилеадтикиләрни төмүр тирнилиқ сөрәмләр билән соққан еди»** — «2Пад.» 10:32-33, 13:3-5-айәттә Гилеадтикиләрниң Сурийә тәрипидин тартқан азап-оқубәтлири хатириләнгән; мошу айәттә тилға елинғини шу бозәк қилинишни көрсәтсә керәк.
1:4 **«Һазаәл»** — Дәмәшқ падишаси болуп, «Бән-Һадад» униң оғли еди.
1:5 **«Авән җилғисида турғучини»** — башқа бир хил тәрҗимиси: «Рәзиллик җилғисида турғучи» — демәк, йәни Дәмәшқниң падишасини ипадиләйду. **«Сурийәниң хәлқи әсиргә чүшүп кирға елип кетилиду»** — «Кир» Месопотамийә *(һазирқи ирақ)*дики бир жут. Сурийәликләр әслидә шу җайдин чиққан еди *(9:7-айәтни көрүң)*.
1:5 2Пад. 16:9; Йәш. 17:1-11; Йәр. 49:23-27
1:6 **«Чүнки улар Едомға тапшуруп беришкә, барлиқ тутқунларни әсир қилип елип кәтти»** — «тутқунлар» Исраилдин яки Йәһудадин тутқун қилинған бир түркүм кишиләр болса керәк. Қариғанда Газаниң *(йәни Филистийләрниң)* мәхсити Исраиллардин өч елиш еди.
1:6 2Тар. 21:16, 17; 28:18

7 Һәм Мән Газаниң сепилиға от әвәтимән,
У униң ордилирини жутувалиду;
8 Мән Ашдодта турғучини, Ашкелонда шаһанә һасини тутқучини үзүп ташлаймән,
Әкрон шәһиригә қарши қол көтиримән;
Филистийләрниң қалдуғи йоқилиду, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

Тур шәһири һәққидә

9 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Турниң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, униңға чүшидиған жазани яндурмаймән,
Чүнки улар барлиқ тутқунларни Едомға тапшурувәтти,
Шундақла қериндашлиқ әһдисини есигә алмиди.
10 Һәм Мән Турниң сепилиға от әвәтимән,
От униң ордилирини жутувалиду.

Едом һәққидә

11 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Едомниң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, униңға чүшидиған жазани яндурмаймән,
Чүнки у барлиқ рәһим-шәпқәтни ташливетип,
Қилич билән өз қериндишини қоғлиған;
У йирилғидәк ғәзәптә болуп,
Дәрғәзиптә болған һалитини һемишә сақлайду;
12 Һәм Мән Теман шәһиригә от әвәтимән,
От Бозраһниң ордилирини жутувалиду».

Аммонийлар һәққидә

13 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Аммонниң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, униңға чүшидиған жазани яндурмаймән,
Чүнки улар чегаримизни кеңәйтимиз дәп, Гилеадтики һамилдар аялларниң қосақлирини йеривәтти.
14 Һәм Мән Раббаһниң сепилиға от яқимән,
Жәң күнидә қия-чиялар ичидә,
Қара қуюнниң күнидә қаттиқ боран ичидә,
От униң ордилирини жутувалиду;
15 Һәм уларниң падишаси әсиргә чүшиду,
— У әмирлири билән биллә әсиргә чүшиду, — дәйду Пәрвәрдигар.

1:9 **«Чүнки улар барлиқ тутқунларни Едомға тапшурувәтти, шундақла қериндашлиқ әһдисини есигә алмиди»** — бу «тутқунлар» бәлким йәнә Исраилдин қалған болуши мүмкин. «Әһдә» — Сулайман падиша әсли Турниң падишаси билән әһдә түзгән еди. Бирақ тутқунларниң нәдин келиши, Турниң ким билән әһдә түзгәнлиги анчә муһим әмәс; муһими, Худа уларни вәдисидә турмаслиқтәк виждансизлиғи үчүн жазалайду.
1:11 **«У йирилғидәк ғәзәптә болуп,...»** — башқа бирхил тәржимиси: «У ғәзәп билән һемишә адәмләрни житиветип,...».
1:13 **«Чүнки у чегаримизни кеңәйтимиз дәп, Гилеадтики һамилдар аялларниң қосақлирини йеривәтти»** — улар Гилеадта туруватқан башқиларниму өлтүргән, әлвәттә. Бирақ уларниң бу әҗайип рәһимсизликниң мәхсити, уларға қайтурма зәрбә бәргидәк һеч адәм, һәтта бовақларниңму қалмаслиғи үчүн еди. Бабилниң падишаси Небоқаднәсар миладийәдин илгәрки 582-жили Раббаһ шәһирини вәйран қиливәтти.

Моаб һәққидә

2 [1] Пәрвәрдигар мундақ дәйду:
—«Моабниң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, униңға чүшидиған жазани яндурмаймән,
Чүнки у Едомниң падишасиниң устиханлирини көйдүрүп һак қиливәтти.
[2] Һәм Мән Моаб үстигә от әвәтимән,
От Кериотниң ордилирини жутувалиду;
Вә Моаб чуқан-сүрәнләр билән, қия-чиялар билән, канай садаси билән өлиду.
[3] Вә Мән уларниң һакимини арисидин үзүп ташлаймән,
Униң әмирлирини униң билән биллә өлтүрүветимән, — дәйду Пәрвәрдигар.

Йәһуда һәққидә

[4] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Йәһуданиң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, униңға чүшидиған жазани яндурмаймән,
Чүнки улар Пәрвәрдигарниң Тәврат-қанунини кәмситти,
Униңдики бәлгүлимиләргә әмәл қилмиди;
Уларниң сахтилиқлири өзлирини адаштуруп қойди; уларниң ата-бовилириму буларға әгишип маңған еди.
[5] Һәм Мән Йәһуда үстигә от әвәтимән,
От Йерусалимниң ордилирини жутувалиду.

Исраил һәққидә

[6] Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Исраилниң үч гунайи, бәрһәқ төрт гунайи үчүн, уни жазасидин қайтурмаймән,
Чүнки улар һәққанийларни күмүчкә сетивәтти,
Йоқсул адәмни бир жүп чоруққа сетивәтти;
[7] Улар намратларниң бешидики чаң-топилирини бош қоюватмәйду,
Ажиз мөминләрниң несивисини қайривалиду;
Ата-бала иккиси Мениң муқәддәс намимни булғап, охшаш бир қизниң йениға тәң бариду.
[8] Улар қизларни һәммә қурбангаһниң йениға елип берип,
Қәризгә рәнигә қойған кийим-кечәкләр үстидә улар билән ятиду;
Улар өз илаһиниң өйидә жәриманә билән алған шарапни ичмәктә.
[9] Бирақ Мән Аморийларни уларниң алдидин һалак қилғанмән,
Аморийлар кедир дәрихидәк егиз, дуб дәрихидәк күчлүк болған болсиму,
Мән үстидин униң мевисини, астидин йилтизлирини һалак қилдим.

2:4 «Уларниң сахтилиқлири өзлирини адаштуруп қойди» — «сахтилиқлири» кейинки гәпләргә қариғанда, уларниң ясиған бутлирини көрситиду.
2:7 «Ата-бала иккиси Мениң муқәддәс намимни булғап, охшаш бир қизниң йениға тәң бариду» — бу иш паһишивазлиқ болупла қалмай, йәнә уларниң бутиға, йәни «Баал»ға бирхил чоқунуш паалийити һесаплинатти.
2:8 «Улар қизларни һәммә қурбангаһниң йениға елип берип, қәризгә рәнигә қойған кийим-кечәкләр үстидә улар билән ятиду; улар өз илаһиниң өйидә жәриманә билән алған шарапни ичмәктә» — бу жүмлидә Амос уларниң, болупму байларниң төрт гунайини көрситиду: —
–*(1)* уларниң *(бутларға атап беғишлиған)* көп қурбанлиқлири бар еди; *(2)* улар Муса пәйғәмбәргә чүширилгән муқәддәс қанунға хилаплиқ қилип, өзлиригә қәриздар болған намратлардин кийим-кечәклирини тартивалиду *(«Мис.» 22:26, «Қан.» 24:12-17ни көрүң)*; *(3)* улар бутханиларни селип, бутларни өзлириниң Худаси дәп етирап қилған; *(4)* улар һарам йолда хәқтин жәриманә алиду — у гуналар бәлким 6-айәттә ейтилған «үч гунайи, төрт гунайи»ни ениқ толуқлап көрситип бериши мүмкин.
2:9 Чөл. 21:24; Қан. 2:31; Йә. 24:8

10 һәм Аморийларниң зиминини егилишиңлар үчүн,
Силәрни Мисир зиминидин елип чиқип,
Қириқ жил чөл-баяванда йетәклидим.
11 Силәрниң оғуллириңлардин бәзилирини пәйғәмбәр болушқа,
Жигитлириңлардин бәзилирини «Назарий» болушқа турғуздум.
Шундақ әмәсму, и Исраил балилири? — дәйду Пәрвәрдигар.
12 Бирақ силәр Назарийларға шарап ичкүздуңлар,
һәм пәйғәмбәрләргә: «пәйғәмбәрлик қилмаңлар» — дәп буйрудуңлар.
13 Мана, Мән силәрни басимән,
Худди лиқ өнчә бесилған һарву йәрни басқандәк, силәрни бесип туримән;
14 һәм чапқурларниңму қачар йоли йоқайду,
Палван өз күчини ишлитәлмәйду,
Зәбәрдәс батур өз җенини қутқузалмайду.
15 Оқяни тутқучи тик туралмайду;
Йәлтапан қачалмайду,
Атқа мингүчи өз җенини қутқузалмайду.
16 Палванлар арисидики әң җигәрлик батурму шу күнидә ялаңач қечип кетиду, — дәйду
Пәрвәрдигар.

һәр бир ишниң сәвәви бардур

3 1 Пәрвәрдигар силәрни әйипләп ейтқан бу сөз-каламни аңлаңлар, и Исраил балилири,
Йәни Мән Мисир зиминидин елип чиқарған бу пүткүл җамәт: —
2 «Йәр йүзидики барлиқ җамәтләр арисидин пәқәт силәрни тонуп кәлдим;
Шуңа үстүңларға барлиқ қәбиһликлириңларниң җазасини чүширимән».

Хитап һәм муһакимә

3 Икки киши бир нийәттә болмиса, қандақму биллә маңалисун?
4 Олҗиси йоқ шир орманда һөкирәмду?
Аслан һеч немини алмиған болса угисида һувламду?
5 Қапқанта йәмчүк болмиса қуш йәргә жиқиламду?
Алғидәк нәрсә болмиса, қисмақ йәрдин етилип чиқамду?
6 Шәһәрдә агаһ канийи челинса, хәлиқ қорқмамду?

2:10 **«Силәрни ... қириқ жил ... йетәклидим»** — «Мисирдин чиқиш» вә «Чөл-баявандики сәпәр» бойичә улар чөл-баяванда көп қетим Худаға итаәтсизлик, асийлиқму қилған. Худаниң шу күнләрдә уларни ташливәтмигәнлиги униң меһри-шәпқитигә интайин зор испат бәрди вә бериду.
2:10 Мис. 12:51
2:11 **«Назарий»** — бу адәмләр алаһидә йол билән *(җүмлидин шарап ичмәй, чачлирини чүшәрмәй)* вақитлиқ яки өмүрвайәт өзини Худаға атап беғишлиған. Шуңа уларниң җүрүш-турушлири хәқләргә бақий дунияни әслитип туратти *(«Чөл.» 6-бапни көрүң)*.
2:12 Ам. 7:12, 13
3:2 **«Йәр йүзидики барлиқ җамәтләр арисидин пәқәт силәрни тонуп кәлдим; шуңа үстүңларға барлиқ қәбиһликлириңларниң җазасини чүширимән»** — демәк, Худа инсанларға ата қилған алаһидә имтиязларниң һәр бири өзигә хас алаһидә җавапкарлиғини өзи билән биллә елип келиду.
3:4 **«Олҗиси йоқ шир орманда һөкирәмду? Аслан һеч немини алмиған болса угисида һувламду?»** — ширлар икки әһвалда һөкирәйду. *(1)* нишан қилған овни қорқитип қозуқтәк қатуруп қоюш үчүн; *(2)* ов-олҗини алғандин кейин башқа житқуч һайванларға: «Бу мениңки, униңға чеқилма» дәп агаһландуруш үчүн. Бизниңчә мошу йәрдә бәлким биринчи мүмкинчиликни билдүриду *(8-айәтни көрүң)*. һечболмиғанда Исраилға «ахирқи дәқиқә», йәни товва қилишқа әң ахирқи пурсәт кәлди; товва қилмисаңлар Пәрвәрдигар ширдәк силәрни Өз ови қилиду, дегәнлик болса керәк.

Пәрвәрдигар қилмиған болса, шәһәргә яманлиқ чүшәмду?
7 Рәб Пәрвәрдигар Өз қуллири болған пәйғәмбәрләргә авал ашкарилимай туруп,
У һеч иш қилмайду.
8 Шир һөкиригән турса, ким қорқмайду?
Рәб Пәрвәрдигар сөз қилғанда, ким Униң бешаритини йәткүзмәй туралайду?

Худа Исраилни қоршайдиған дүшмән болуп қалди «У бурулупла уларниң дүшмини болди» 3:9-4:16

9 Ашдодтики қәлә-ордиларда,
Шундақла Мисирдики қәлә-ордиларда елан қилип: —
«Самарийә тағлири үстидә жиғилиңлар,
Униң оттурисидики зор қийқас-сүрәнләрни,
Униң ичидики жәбир-зулумларни көрүп беқиңлар» — дәңлар.
10 — Улар һәқ иш қилишни билмәйду — дәйду Пәрвәрдигар,
— Улар ордилириға зулум-зораванлиқ билән тартивалғанлирини һәм олжиларни жуғ-
лиғучилар!
11 Шуңа Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Мана бир яв! У зиминни қоршивалди!
У мудапиәңни елип ташлайду,
Қәлә-ордилириң булаң-талаң қилиниду.
12 Пәрвәрдигар мундақ дәйду: — Падичи ширниң ағзидин қойниң икки путини яки қу-
лиқиниң бир парчисини қутқузуп алғандәк,
Самарийидә олтарған Исраилларму шундақ қутқузулиду,
— Шәһәрдә пәқәт кариватниң бир бужиги,
Дивандики бир парчә Дәмәшқ либасила қалиду!
13 — Аңлаңлар, Яқупниң жәмәтидә гувалиқ бериңлар,
— дәйду Рәб Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа,
14 — Мән Исраилниң асийлиқлирини өз бешиға чүшәргән күнидә,

3:6 Йәш. 45:7; Жиғ. 3:37, 38
3:7 **«Рәб Пәрвәрдигар Өз қуллири болған пәйғәмбәрләргә авал ашкарилимай туруп, У һеч иш қилмайду»** — бу айәт Худаниң қилған барлиқ ишлиридики интайин муһим бир принсипни көрситиду. Башқичә ипадилисәк: — «Рәб Пәрвәрдигар қилмақчи болған ишлирида, Өз қуллири болған пәйғәмбәрләргә алди билән бешарәт бәрмәй қалмайду».
3:8 **«Шир һөкиригән турса, ким қорқмайду? Рәб Пәрвәрдигар сөз қилғанда, ким Униң бешаритини йәткүзмәй туралайду?»** — бу жүмлигә қариғанда «шир» техи овни тутмиған охшайду — Товва қилишқа азрақла вақит қалди *(4-айәтни қайта көрүң)*.
3:9 **«Ашдодтики қәлә-ордиларда ... елан қилип: — «Самарийә тағлири үстидә жиғилиңлар, униң оттурисидики зор қийқас-сүрәнләрни, униң ичидики жәбир-зулумларни көрүп беқиңлар»** — бу сөз бәлким уни аңлиған Самарийәдики һөкүмдарларға һәм байларға бәк еғир кәлгән болуши мүмкин. Худа қандақму Ашдодтики «бутпәрәс, капир» Филистийләрни *(һәм Мисирлиқларни)* мошу һөкүмдарларниң Өз пухралириға қилған жәбир-зулумлирини көрүшкә, жутниң көтәргән дад-пәрядлирини аңлашқа тәклип қилсун?
–«Қийқас-сүрәнләр» болса икки бислиқ сөз — *(1)* жутниң дад-пәрядлирини; *(2)* қоршивалған дүшмәнләрдин қорқуш түпәйлидин көтирилгән қийқас-сүрәнләрни билдүриду *(11-айәтни көрүң)*.
3:10 **«Улар ордилириға зулум-зораванлиқ билән тартивалғанлирини һәм олжиларни жуғлиғучилар!»** — бу бәлким икки бислиқ сөз болуп: — *(1)* һөкумдарлар хәқләрни бозәк қилиш арқилиқ өзлиригә олжа топлиған; *(2)* улар шундақ қилғанлиғидин, бу буливалған һарам олжиси ахирида өз бешиға дүшмәнләрниң зулумлири, булаңчилиқлири болуп чүшиду.
3:12 **«Самарийидә олтарған Исраилларму шундақ қутқузулиду, — шәһәрдә пәқәт кариватниң бир бужиги, дивандики бир парчә Дәмәшқ либасила қалиду!»** — мошу айәтниң иккинчи қисминиң тәрҗимилири һәр хил, бирақ умумий мәнаси бир-биригә йеқин келиду. Самарийәдикиләрниң оңда йетип әйш-ишрәтлик турмушида ишләткән буюмлиридин наһайити аз бир қисми келип қалиду.
3:13 **«Аңлаңлар, Яқупниң жәмәтидә гувалиқ бериңлар,...»** — бу Худаниң һелиқи техичә «бутпәрәс, капир» болған Ашдодтикиләргә қилған сөзи.

Бәйт-Әл шәһиринин қурбангаһлириниму җазалаймән;
Қурбангаһниң бүҗәклиридики мүңгүзләр кесиветилип йәргә чүширилиду.
[15] Мән «Қишлиқ Сарай» вә «Язлиқ Сарай»ни бирақла уруветимән;
Пил чиши өйләрму йоқилип кетиду,
Көплигән өйләр түгишиду, — дәйду Пәрвәрдигар.

Самарийәдики аялларға вә пүткүл аһалигә болған агаһлар

4 [1] И Башандики инәкләр,
Самарийә теғида туруп, намратларни харлаватқан, мискинләрни езиватқанлар,
Ғоҗилириға: «Шарапни елип келиңлар, биз ичимиз» дәйдиғанлар,
Бу сөзни аңлаңлар: —
[2] Рәб Пәрвәрдигар Өз пак-муқәддәслиги билән қәсәм ичкәнки,
Мана, бешиңларға шундақ күнләр чүшидуки,
У силәрни илмәкләр билән,
Нәслиңларни чаңгаклар билән елип кетиду.
[3] Һәм силәр аяллар һәр бириңлар сепилниң шоралиридин қисилип өтүп,
Удул меңип тикиветисиләр;
Вә силәр Һармон тәрәпкә чөрүветилисиләр, — дәйду Пәрвәрдигар.

[4] Әнди Бәйт-Әлгә келиңлар, асийлиқ қилиңлар!
Гилгалдиму асийлиқни көпәйтиңлар!
Әтигәндә қурбанлиқлириңларни,
Һәр үчинчи күни силәрниң «ондин бир» үлүш өшрилириңларни елип келиңлар,
[5] «Тәшәккүр қурбанлиғи»ни хемиртуруч билән биллә көйдүрүңлар —
Силәр «халис қурбанлиқлар»иңларни җакалап махтинип жүрүңлар;
Чүнки бундақ қилишқа амрақсиләр, и Исраиллар! — дәйду Рәб Пәрвәрдигар.

3:14 **«Бәйт-Әл шәһиринин қурбангаһлириниму җазалаймән; қурбангаһниң бүҗәклиридики мүңгүзләр кесиветилип йәргә чүширилиду»** — бешарәттин 150 жил илгири «Йәробоам I», Исраил *(шималий падишалиқ)*ниң тунҗа падишаси Бәйт-Әл шәһиридә бир калисиман бутни ясап, уни «Пәрвәрдигар Худайимиз» дәп атап, униң алдиға бир қурбанлиқ суписини *(қурбангаһ)* ясиған. Амосниң сөзигә қариғанда бу қурбангаһниң йениға хелә көп қурбангаһлар қошуп селинған. Қурбангаһниң һәр төрт бүҗигигә бир мүңгүз бекитилгән.

3:15 **«Мән «Қишлиқ Сарай» вә «Язлиқ Сарай»ни бирақла уруветимән»** — «қишлиқ сарай», «язлиқ сарай» падиша дәм алидиған җайлар болса керәк. «Көплигән өйләр» — қариғанда көплигән адәмләр кәмбәғәл болуп макансиз қалған. Шу вақитларда, байлар көп өйләрни салған.

4:1 **«Башандики инәкләр»** — бу «инәкләр» Самарийәдики байларниң қиз-аяллирини көрситиду. Башан болса семиз, сағлам калилири билән даңқи чиққан район.

4:2 **«Мана, бешиңларға шундақ күнләр чүшидуки, У силәрни илмәкләр билән, нәслиңларни чаңгаклар билән елип кетиду»** — Самарийә хәлқи ахирида Асурийә падишасиға әсиргә чүшиду; Асурийә падишасиниң әсирләрниң калпуклиридин илмәкни өткүзүп уларни йетәкләйдиған рәһимсиз адити бар еди.

4:3 **«Вә силәр Һармон тәрәпкә чөрүветилисиләр»** — «Һармон» бизгә һазир намәлум бир шәһәр.

4:4 **«Әнди Бәйт-Әлгә келиңлар, асийлиқ қилиңлар! Гилгалдиму асийлиқни көпәйтиңлар!»** — Бейт-Әл вә Гилгал *(шундақла шималий тәрәптә «Дан» шәһири, җәнубий тәрәптә Бәәр-Шеба шәһири)* хәлиқләр көп зиярәт қилидиған бут тавапгаһи еди.

4:4 Һош. 12:12

4:5 **««Тәшәккүр қурбанлиғи»ни хемиртуруч билән биллә көйдүрүңлар»** — қурбанлиқларни хемиртуруч салған нәрсиләр билән биллә сунушқа қәтъий болмайтти *(«Лав.» 2:11)*. **«Силәр «халис қурбанлиқлар»иңларни җакалап махтинип жүрүңлар; чүнки бундақ қилишқа амрақсиләр, и Исраиллар!»** — 4- һәм 5-айәттә ейтилған қурбанлиқлар һәмдә һәр кишиниң киримидин «ондин бири»ни һәр үч жилда Худаға атап беғишлиши, әслидә Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанунда бекитилгән еди. Бирақ Исраиллар һазир буларни өз бутлириға атап беғишлаватиду. Әсли хемиртуруч селип қилинған аш һәдийәләрни қурбанлиқларға қошуп сунуш мәнъий қилинған еди.

–Бу сөзләргә қариғанда улар мошу паалийәтләрдә өзлирини хелә «тәқвадар» көрсәтмәкчи болуп, «ихтиярий қурбанлиқ»ларни көп қилған охшайду.

4:5 Лав. 2:1, 15; 7:13

6 «Мән һәммә шәһәрлириңларда «чишниң пакизлиғи»ни чүшәрдим,
Һәммә йериңларда силәрни аш-нанға болған һаҗәтмән қилдим;
Бирақ силәр йәнила йенимға қайтмидиңлар, — дәйду Пәрвәрдигар;
7 Һосулға үч айла қалған болсиму, силәрдин ямғурни тартивелип бәрмидим;
Бир шәһәр үстигә ямғур яғдурдум,
Йәнә бир шәһәргә яғдурмидим;
Бир парчә йәр үстигә ямғур яғди;
Йәнә бир парчә йәр ямғурсиз қағҗирап қалди;
8 Шуниң билән икки, үч шәһәрниң пухралири су тиләп башқа бир шәһәргә әләңшип барди,
Лекин қанмиди;
Бирақ силәр йенимға йәнила қайтмидиңлар, — дәйду Пәрвәрдигар;
9 Мән силәрни җудун һәм һал апити билән урдум;
«Ғаҗилиғучи қурут»лар нурғунлиған беғиңлар, үзүмзарлириңлар, әнҗир дәрәқлириңлар һәм зәйтүн дәрәқлириңларни йәп кәтти;
Бирақ силәр йенимға йәнила қайтмидиңлар, — дәйду Пәрвәрдигар;
10 Мән араңларға Мисирға чүширилгән апәтләрдәк апәтни әвәттим;
Жигитлириңларни қилич билән өлтүргүздум,
Атлириңларни олҗа болушқа қоюветтим;
Мән қараргаһиңлардин җәсәтләрниң сесиқчилиғини пурутуветтим,
Уни димиғиңларғиму киргүздум,
Бирақ силәр йенимға йәнила қайтмидиңлар, — дәйду Пәрвәрдигар;
11 Мән араңлардин бәзиләрни Худа Содом вә Гоморра шәһәрлирини өрүвәткинидәк өрүвәттим,
Шуниң билән силәр оттин тартивелинған бир чучула отундәк болуп қалдиңлар;
Бирақ йенимға йәнила қайтмидиңлар, — дәйду Пәрвәрдигар;
12 Шуңа Мән саңа шундақ қилишим керәк дәватимән, и Исраил;
Мән буни саңа қилидиғанлиғим түпәйлидин,
Худайиң билән көрүшүшкә тәйярлан, и Исраил!
13 Чүнки мана, тағларни Шәкилләндүргүчи,
Шамални Яратқучи,
Инсанға өзлириниң ой-пикриниң немә екәнлигини Аян Қилғучи,
Таң сәһәрни қараңғулуққа Айландурғучи,

4:6 **«Мән һәммә шәһәрлириңларда «чишниң пакизлиғи»ни чүшәрдим»** — демәк уларда йегидәк нәрсә йоқ.
4:9 **«Мән силәрни җудун һәм һал апити билән урдум»** — «һал апити» зираәтләрниң бирхил кесили.
4:9 Қан. 28:22; Йо. 1:4
4:10 **«Мән араңларға Мисирға чүширилгән апәтләрдәк апәтни әвәттим»** — башқа бирхил тәрҗимиси «Мән *(әсли)* Мисирға чүшәргән ваба кесилини әвәттим» *(демәк, Муса пәйғәмбәр дәвридә Мисирға чүшкән вабаларни бешиңларғиму чүзүрдум)* **«атлириңларни олҗа болушқа қоюветтим»** — башқа бирхил тәрҗимиси «Уларни *(демәк, жигитлириңларни)* силәр буливалған атлар билән биллә өлтүргүздум».
4:11 **«Мән араңлардин бәзиләрни Худа Содом вә Гоморра шәһәрлирини өрүвәткинидәк өрүвәттим»** — «Мән ... бәзиләрни **Худа** ... өрүвәткинидәк өрүвәттим» — бу йәрдә сөз қиливатқан ким? Бизниңчә мошу бешарәтни Мәсиһ Өзи бәргән болса керәк.
4:11 Яр. 19:24; Йәш. 13:19
4:12 **«Худайиң билән көрүшүшкә тәйярлан!»** — гәрчә бәлким вақит-пәйти шунчә кечиккини билән, Худа йәнила улар билән көрүшүшкә тәйяр туриду, йәнила *(бу һәқиқәтән адәмни һәйран қалдуриду)* уларға меһри-шәпқәт көрситишкә тәйяр туриду, дегәнлик болса керәк, дәп қараймиз *(Тәвратта адәттә: «Худа билән көрүшүш» дегән мәнада)*.
–Бирақ бәзи алимлар бу җүмлини Худаниң пат арида чүширидиған җазасини көрситиду, дәп қарайду.

Йәр йүзидики жуқури жайларниң үстидә дәссәп жүргүчи дәл Шудур,
Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа Униң намидур!

Үч тавапгаһ тоғрилиқ

5 [1] И Исраил жәмәти, бу сөзни,
Йәни Мән сән тоғрилиқ оқуйдиған бир мәрсийәни аңлап қой: —
[2] «Пак қиз Исраил жиқилди;
У қайтидин орнидин турмайду;
У өз туприғиға ташланған,
Уни турғузуп йөлигүчи йоқтур».
[3] Чүнки Рәб Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
Исраилниң миң ләшкәр чиққан бир шәһириниң йүз ләшкирила тирик қалиду;
Йүз ләшкәр чиққан бир шәһириниң Исраил жәмәти үчүн он ләшкирила тирик қалиду;
[4] Чүнки Пәрвәрдигар Исраил жәмәтигә мундақ дәйду: —
Мени издәңлар, һаятқа еришисиләр;
[5] Бәйт-Әлни издимәңлар,
Гилгалғиму бармаңлар,
Бәәр-Шебаға сәпәр қилмаңлар;
Чүнки Гилгал әсиргә елинип сүргүн қилинмай қалмайду,
Бәйт-Әл йоққа чиқиду.
[6] Пәрвәрдигарни издәңлар, һаятқа еришисиләр;
Болмиса У Йүсүп жәмәти ичидә от кәби партлап, уни йәп кетиду,
Һәм Бәйт-Әлдә отни өчүргидәк адәм тепилмайду.
[7] И адаләтни әмәнгә айландурғучи,
Һәққанийлиқни йәргә ташлиғучилар,
[8] Силәр Орион юлтуз түркүми вә Қәлб юлтуз топини Яратқучи,
Өлүм көләңгисини таң нуриға Айландурғучи,
Күндүзни қараңғулуқ билән кечигә Айландурғучи,
Деңиздики суларни чақирип, уларни йәр йүзигә Қуйғучини издәңлар;
Пәрвәрдигар Униң намидур.
[9] У батурлар үстигә туюқсиз һалакәтни партлитиду,
Истиһкам үстигә һалакәт чүшириду.

4:13 **«Инсанға өзлириниң ой-пикриниң немә екәнлигини аян қилғучи»** — ибраний тилида «Инсанға униң ой-пикриниң немә екәнлигини...» дейилиду. Шуңа башқа бирхил тәрҗимиси: «Инсанға өзиниң *(Худаниң)* ой-пикриниң немә екәнлигини...».
–Бирақ биз «униң ой-пикри» дегәнлик Худаниң ой-пикирлирини әмәс, бәлки адәмләрниңкини көрситиду, дәп қараймиз.
–**«Таң сәһәрни қараңғулуққа айландурғучи»** — яки «Қараңғулуқни таң сәһәр қилғучи».
4:13 Нәһ. 1:3
5:5 **«Бәйт-Әлни издимәңлар, Гилгалғиму бармаңлар, Бәәр-Шебаға сәпәр қилмаңлар»** — Бәйт-Әл, Гилгал һәм Бәәр-Шеба Исраиллар үчүн уч тавабгаһқа айланған еди. Бу уч жайға берип қурбанлиқ қилиш қатарлиқлар «тавап қилиш»тәк «саваблиқ иш» дәп қаралған. Бу уч жай Ибраһим, Исһақ, Яқуп, Йәшуа қатарлиқ пәйғәмбәрләрниң тарихи билән зич мунасивәтлик болған жайлардур. Тәвратта, бундақ «таваб қилиш» ишлириниң һәммиси хорапилйлиқ дәп қарилиду.
–Амос бу йәрдә сөз оюни қилиду, «Гилгал әсиргә чүшиду» дәйду. Бу ибраний тилида «Гилгал галаһ-галаһ» дегән билән ипадилиниду. «Бәйт-Әл йоққа чиқиду» дегәнниң «Бәйт-Әл «йоқ» *(йоққа баравәр болған)* бир бутқа охшап қалиду» дегән ички мәнаси бар.
5:5 Ам. 4:4
5:7 **«И адаләтни әмәнгә айландурғучи»** — «әмән» дегән аччиқ бир өсүмлүк болғачқа, мошу йәрдә адәмләргә қайғу-һәсрәтни епкелидиған адаләтсизликни билдүриду.
5:8 Аюп 9:9; 38:31; Ам. 9:6

10 Шу Исраиллар шәһәр дәрвазисида тәнбиһ беридиғанларға өч,
Дурус сөзләйдиғанлардин жиркиниду.
11 Әнди силәр намратларни езип,
Улардин буғдай «һәдийә»ләрни алдиңлар!
Оюлған ташлардин өйләрни салдиңлар,
Бирақ уларда турмайсиләр;
Силәр гөзәл үзүмзарларни бәрпа қилғансиләр,
Бирақ уларниң шарабини ичәлмәйсиләр.
12 Чүнки силәрниң асийлиқлириңларниң қанчилик көплүгини,
Силәрниң гунайиңларниң қанчилик зор екәнлигини убдан билимән;
Улар һәққаний адәмни езиду,
Улар пара йәйду,
Шәһәр дәрвазисида мискинләрниң һәққини қайривалиду.
13 Шуңа бундақ дәвирдә «пәмлик адәм» сүкүт қилиду;
Чүнки у рәзил бир дәвирдур.

14 Һаят яшаш үчүн яманлиқни әмәс, меһриванлиқ-яхшилиқни издәңлар;
Шундақ болғанда силәр дегиниңлардәк,
Самави қошунларниң Сәрдари болған Пәрвәрдигар һәқиқәтән силәр билән биллә болиду.
15 Яманлиқтин нәпрәтлиниңлар, меһриванлиқ-яхшилиқни сөйүңлар,
Шәһәр дәрвазисида адаләтни орнитиңлар;
Шундақ қилғанда Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа бәлким Йүсүпниң қалдисиға шапаәт көрситәр.
16 Шуңа Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа Рәб мундақ дәйду: —
«Барлиқ кәң рәстә-базарларда аһ-зарлар аңлиниду;
Улар һәммә кочиларда «Вай... вай!...» дәп авазини көтириду;
Улар деханларниму матәм тутушқа,
Аһ-зарлар көтәргүчи «устилар»ни жиғлашқа чақириду.
17 Һәм барлиқ үзүмзарлардиму аһ-зарлар көтирилиду;
Чүнки Мән Өзәм араңлардин өтүп кетимән» — дәйду Пәрвәрдигар.

Пәрвәрдигарниң күни

18 Пәрвәрдигарниң күнигә тәқәззар болған силәргә вай!
Пәрвәрдигарниң күни силәргә қандақ ақивәтләрни кәлтүрәр?

5:10 «Шу Исраиллар шәһәр дәрвазисида тәнбиһ беридиғанларға өч,...» — «шәһәр дәрвазиси» шәһәрдики ақсақаллар олтиридиған, әрз-дәваларни аңлайдиған, сорақ қилидиған жай.
5:11 «Әнди силәр намратларни езип,...» — ибраний тилида «Әнди силәр намратларни дәссәп,...». –Башқа бирхил тәржимиси «Намратлардин еғир ижарә һәққи елип,...».
5:11 Зәф. 1:13
5:13 ««пәмлик адәм» сүкүт қилиду» — мошу «пәмлик адәм» бәлким «өз бехәтәрлиги яки мәнпәәтини көзләп жүридиған адәм» дегән мәнада. Жуқириқи 10-, 12-айәтни көрүң. Буниңға қариғанда, Амос пәйғәмбәрниң «епи йоқ» охшайду, чүнки у оп-очуқ һалда рәзил һөкүмдарларға, байларға тәнбиһ бәрмәктә.
5:15 «...Худа бәлким Йүсүпниң қалдисиға шапаәт көрситәр» — «Йүсүпниң қалдиси» шималий падишалиқ болған «Исраил»дин қалдурулғанларни көрситиду. Йүсүптин төрүлгән Әфраим вә Манассәһдин Исраил ичидики әң чоң қәбилиләр чиққан.
5:15 Зәб. 33:15-16; 96:10; Рим. 12:9
5:17 «Мән Өзәм араңлардин өтүп кетимән» — «Мис.» 12:12дә, Пәрвәрдигарниң Исраилға «Мән Мисирни кезип өтимән» дәп Мисирлиқларға өлүм жазасини жүргүзгәнлигигә охшаш, У һазир **Өз хәлқи** арисидин «өтүп кетип», Өз жазасини елип бариду.

У йоруқлуқ әмәс, бәлки қараңғулуқ елип келиду.
19 У күни бириси ширдин қечип, ейиққа учрап,
Андин өйигә кирип, қоли билән тамға йөләнгәндә,
Илан уни чаққандәк бир иш болиду!
20 Пәрвәрдигарниң күни йоруқлуқ әмәс, бәлки қараңғулуқла елип келиду әмәсму?
Униңда пәқәт қараңғулуқла болуп, йоруқлуқ һеч болмайдиғу?!

Беһудә һейт-байрамлар

21 Һейтлириңларға нәпрәтлинимән, улардин бизар болдум,
Ибадәт сорунлириңларниң пуриғини пуриғум йоқ.
22 Чүнки силәр Маңа «көйдүрмә қурбанлиқ»лар һәм «аш һәдийә»лириңларни сунуп атисаңларму,
Мән уларни қобул қилмаймән;
Силәрниң бордақ маллириңлар билән қилған «енақлиқ қурбанлиқлириңлар»ға каримаймән.
23 Мәндин мунаҗатлириңларниң садалирини епкетиңлар,
Чилтарлириңларниң күйлирини аңлимаймән;
24 Буниң орнида адаләт худди шарқиратмидәк,
Һәққанийлиқ әбәдий ақидиған еқимдәк долқунлисун!
25 Силәр чөл-баяванддики қириқ жилда қилған қурбанлиқ-һәдийиләрни Маңа елип кәлдиңларму, и Исраил җәмәти?!
26 Бәрһәқ, силәр «Суккот» дегән падишаһиңлар, һәм «Қиун» дегән бутлириңларни, йәни «Юлтуз илаһи»ңларни көтирип маңдиңлар!
27 Әнди Мән силәрни әсир қилип, Дәмәшқтин жирақларға сүргүн қилдуримән,
— дәйду «Самави қошунларниң Сәрдари болған Худа» дегән нам билән аталған Пәрвәрдигар.

Исраилниң һаким-һөкүмдарлириға вай!

6 1 И Зионда хатирҗәм олтарғанлар һәм Самарийә теғиға тайинип аман-есән яшиғанлар!
И әлләрниң каттисиниң әрбаблири!
Исраил җәмәти силәрни издәп келиду —
— Силәрниң һалиңларға вай!

5:18 **«Пәрвәрдигарниң күнигә тәқәззар болған силәргә вай!»** — Амос дәвридикиләр Тәвраттики «Обадия» һәм «Йоел» пәйғәмбәрләрниң язмилиридин «Пәрвәрдигарниң күни»ни хата чүшинип, бәлким «Худа һәммә «капир әҗнәбий» әлләрни қаттиқ уриду, «Худаниң хәлқи болған бизләр» көтирилимиз» дегән иркчи, бемәна көзқараштa болған еди. Амос бу күн болса, гунадин товва қилмиған һәр бир адәмгә җаза елип келиду, дәйду.
5:18 Йәр. 30:7; Йо. 2:2; Зәф. 1:15
5:21 Йәш. 1:11; Йәр. 6:20
5:25 **«Силәр чөл-баяванддики қириқ жилда қилған қурбанлиқ-һәдийиләрни маңа елип кәлдиңларму, и Исраил җәмәти?!»** — Муса пәйғәмбәрниң йетәкчилигидә чөл-баяванда болған дәвирдә, Исраиллар чөл-баяванда қурбанлиқларни қилип кәлгән болсиму, лекин бу айәттин шуни биләләймизки, улар бу қурбанлиқларни **Худа үчүн** атиған әмәс (*«Маңа елип кәлдиңларму?»*); бу ишлар пәқәтла бир «диний паалийәт» жуйсунида елип берилған, халас.
5:25 Рос. 7:42
5:26 **«Бәрһәқ, силәр ... «Юлтуз илаһи»ңларни көтирип маңдиңлар!»** — пүткүл айәтниң тәрҗимилири көп хил. Бирақ асасий мәнаси охшаш, Исраил Муса пәйғәмбәр дәвридин тартип көңлидики бутпәрәсликни һеч ташлимиған. Айәттә ейтилған бутлар асасән Месопотамийә, йәни Бабил районидики бутлардур. Шуңа Худаниң уларға беридиған җазаси (*27-айәт*) уларни Бабилға әсир қилдуруп, шу йәргә сүргүн қилдуруштин ибарәт болиду.
6:1 Мис. 19:5; Йәр. 2:3

2 Силәр хәлиққә: — «Калнәһ шәһиригә берип көрүңлар;
Шу йәрдин «бүйүк Хамат» шәһиригә бериңлар,
Андин Филистийләрниң шәһири Гатқа чүшүп беқиңлар;
Булар силәрниң икки падишалиғиңлардин әвзәлму?
Уларниң чегариси силәрниңкидин кәңму?» — дәп махтинип сөзләйсиләр.
3 И яман күнни кечиктүрмәкчи болғанлар!
Силәр җәбир-зулумниң һөкүмранлиғини орнитип, уни өзәңларға йеқин қилмақчи болисиләр,
4 Пил чишида нәқишләнгән кариватлар үстидә ятисиләр,
Диванлириңлар үстидә керилип ятисиләр,
Пада топидин пахланларни,
Кала қотанлиридин мозайни таллап йәйсиләр,
5 Чилтар аһаңиға тәңкәш қилип ейтисиләр,
Давуттәк өзәңларға сазларни иҗад қилисиләр,
6 Шарапни чиниләп-чиниләп ичисиләр,
Өзәңларға сәрхил майлиқ әтирләрни сүрисиләр,
— Бирақ көңлүңлар Йүсүп җәмәтиниң зиян-зәхмити үчүн һеч азапланмайду!
7 Шуңа улар тунҗа әсиргә чүшкәнләр арисида әсиргә елиниду;
Керилип ятқанларниң әйш-ишрити ахирлишиду.
8 Рәб Пәрвәрдигар Өз һаяти билән қәсәм қилғанки,
— дәйду Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа,
— Мән Яқупниң ғуруридин бизар болдум,
Униң орда-истиһкамлиридин нәпрәтлинимән;
Мән бу шәһәрни, шундақла униңдики һәммини дүшмәнгә тәңла өткүзүп беримән;
9 Вә әмәлгә ашурулидуки,
Бир өйдә он адәм болуп қалса, бу онәйләнму өлиду.
10 Әгәр мәлум бир өлгүчиниң туққини, йәни өлгүчиниң җәситини көйдүрүшкә мәсъул киши устиханларни көтирип өйдин чиқиветип, өй ичидики йәнә бирисидин:
— «Қешиңда йәнә бириси барму?» дәп сориса, у «Йоқ» дәйду,
Андин туққини йәнә: «Сүкүт! Пәрвәрдигарниң намини тилға елишимизға болмайду!» — дәйду.

6:2 «булар силәрниң икки падишалиғиңлардин әвзәлму?» — «икки падишалиқ» — биринчиси шималий падишалиқ — Исраил, пайтәхти Самарийә; иккинчиси җәнубий падишалиқ — Йәһуда, пайтәхти Йерусалим.
–«Силер хәлиққә:... махтинип сөзләйсиләр» деган сөзләр әслидики тексттә йоқ. Бу айәттә айдиңлаштурушқа тегишлик бир мәсилә бар: — айәттики сөзләрни Амос ейтқанму яки Самарийәдики әмирләр Самарийәниң бехәтәрлиги тоғрилиқ махтинип ейтқанму? Бизниңчә Самарийәдики әмирләр ейтқан болуши керәк; чүнки әгәр пәйғәмбәр агаһландуруш тәризидә сориған болса, соалниң әксичә сориған болатти, — Йәни «Бу шәһәрләр силәрниң икки падишалиғиңлардин аҗизму?» дәп сориған болатти. Шуңа бу сөзләрни қоштуқ. Бу үч шәһәрниң һәммиси дүшмәнниң һуҗумиға дуч келип, андин ғулиған болса керәк — бирақ һазирғичә бу ишлар тоғрилиқ тарихий хатириләр йоқ.
6:3 Әз. 12:27; Ам. 5:18
6:5 Йәш. 5:12
6:6 Йәш. 5:11,12
6:7 «Шуңа улар тунҗа әсиргә чүшкәнләр арисида әсиргә елиниду; керилип ятқанларниң әйш-ишрити ахирлишиду» — тарихий мәлуматлардин қариғанда, Асурийә империйәси мәлум бир жутқа таҗавуз қилғанда, авал шу жуттики мөтиварләрни әсир қилип епкетиш адити бар еди.
6:7 Йәш. 5:13
6:9 «Бир өйдә он адәм болуп қалса, бу онәйләнму өлиду» — 5:3ни көрүң.
6:10 «мәлум бир өлгүчиниң туққини...» — ибраний тилида «мәлум бир өлгүчиниң тағиси...».
– «... Җәситини көйдүрүшкә мәсъул киши устиханларни көтирип өйдин чиқиветип, өй ичидики йәнә биրисидин: — «қешиңда йәнә бириси барму?» дәп сориса, у «йоқ» дәйду, андин туққини йәнә: «сүкүт! Пәрвәрдигарниң намини тилға елишимизға болмайду!» — дәйду» — Йәһудий хәлқи адәттә җәсәтләрни көмиду, «җәсәтни көйдүрүш»ни

[11] Сәвәви, Пәрвәрдигар буйруқ чүшириду,
Вә чоң өйни парә-парә қиливетиду,
Кичик өйниму чак-чекидин йерип чеқиветиду.
[12] Атлар таш үстидә чапаламду?
Адәмләр әшу йәрни калилар билән ағдураламду?
Бирақ силәр адаләтни өт сүйигә,
Һәққанийлиқниң мевисини әмәнгә айландурғансиләр —
[13] — Йоқ бир нәрсидин шатлинип кәткәнсиләр,
«Өз күчимизгә тайинип қудрәткә егә болғанмиз» — дегәнсиләр.
[14] Чүнки мана, и Исраил җәмәти,
— дәйду Пәрвәрдигар, самави қошунларниң Сәрдари болған Худа,
— Мән силәр билән қаршилишидиған бир әлни турғузимән;
Улар Хамат шәһириниң давинидин Арабаһ еқимиғичә силәрни харлайду.

Амосниң дуалири — Худаниң қарари

7 [1] Рәб Пәрвәрдигар маңа көрсәттики —
Кейинки от-чөп баш тартқан вақтида, мана У чекәткиләрни ясиди (бу падиша өзигә
от-чөп орғандин кейинки, иккинчи қетимлиқ от-чөп өскән вақит еди). [2] һәм шундақ
болдики, чекәткиләр зиминдики от-чөпни қалдурмай йәвәткәндин кейин, мән: —
«И Рәб Пәрвәрдигар, өтүнүп қалай, кәчүргәйсән! Яқуп қандақму чидалайду? У кичик
турса!» — дедим.
[3] Пәрвәрдигар әнди ундақ қилиштин янди: «Әнди ундақ болмайду» — деди Пәрвәрдигар.
[4] Рәб Пәрвәрдигар маңа көрсәтти —
Мана, Рәб Пәрвәрдигар хәлқи билән күрәш қилишқа отни чақирди;
От һәтта чоңқур деңизниму қурутти,
Мирас болған зиминниму йәп кәтти;
[5] Әнди мән: —
«И Рәб Пәрвәрдигар, өтүнүп қалай, тохтиғайсән! Яқуп қандақму чидалайду? У кичик
турса!» — дедим.
[6] Пәрвәрдигар шундақ қилиштин янди: «Әнди ундақ болмайду» — деди Рәб Пәрвәрдигар.

өч көриду. «Җәситини күйдүрүш» дегән иш уларниң бешиға наһайити еғир апәт чүшидиғанлиғини көрситиду; шуниң билән уларниң җәсәтләрни көмүшкә қәтъий вақти чиқмайду, демәкчи. Шуңа бу бешарәт Самарийәниң наһайити җидди, бечарә әһвалға чүшидиғанлиғини көрситиду. Униң үстигә, җәсәт өйдә узунғичә турған — һазир пәқәт «устиханлар»ла қалған. Һаят қалған кишиләр шундақ қорқидуки, улар Пәрвәрдигарниң намини ейтишқиму петиналмайдиған болуп қалиду.

–Қизиқ бир иш шуки, узундин тартип, болупму Йерусалимниң Әйса Мәсиһниң өлүмидин кейинки вәйран қилинишидин кейин, Йәһудийлар «Яһвәһ» *(Пәрвәрдигар)* дегән исимни ишлитишкә петиналмайду.

6:11 **«Пәрвәрдигар... чоң өйни парә-парә қиливетиду, кичик өйниму чак-чекидин йерип чеқиветиду»** — һаким-һөкүмдарларниң, әмәлдарларниң гуналири һаман башқиларни өз гуналириға четилдуруп қойиду; шу вәҗидин «кичик өйләр»му җазаға учрап кетиду.

6:12 **«...адаләтни өт сүйигә, һәққанийлиқни әмәнгә айландурғансиләр»** — мошу ибариниң мәнаси 5-бап, 7-айәтниң мәнасиға охшаштур.

6:12 Ам. 5:7

6:13 **«Йоқ бир нәрсә»** — бизниңчә, шүбһисизки, уларниң бутлирини көрситиду.

–Пүткүл айәтниң башқа бирхил тәрҗимиси: ««Ло-дәбар шәһирини елип шатланған едуқ, Карнаим шәһириниму өз күчимизгә тайинип алдуққу?» — дегәнсиләр».

6:14 **«Мән силәр билән қаршилишидиған бир әлни турғузимән»** — «бир әл» Асурийә империйәсини көрситиду.

7:1 **«Рәб Пәрвәрдигар маңа көрсәттики — кейинки от-чөп баш тартқан вақтида, мана у чекәткиләрни ясиди...»** — бу ишни *(шундақла 4-, 7- вә 8:1-айәттики ишларниму)* Амос бешарәтлик ғайипанә көрүнүштә көргән болса керәк. Чүнки 3-, 6-айәттә Пәрвәрдигар «бундақ иштин» яниду.

7 Әнди У маңа мундақ бир ишни көрсәтти —
Вә мана, Рәб тик өлчигүч жип билән қопурулған там түвидә,
Қолида тик өлчигүч жипни тутқиничә туратти;8 вә Пәрвәрдигар мәндин: —
«Амос, немини көрдуң?» дәп сориди.
Мән: «Тик өлчигүч жипни» — дедим.
Рәб: «Мән йәнә Өз хәлқим Исраил оттурисиға тик өлчигүч жипни тикләймән; Мән йәнә уларни жазалимай өтүп кәтмәймән;
9 һәм Исһақниң «жуқури жайлири» һалак болиду,
Исраилниң тавапгаһлири вәйран қилиниду;
Йәробоам җәмәтигә қилич билән һуҗум қилишқа орнумдин туримән» — деди.

Амосниң бутпәрәсләрниң тавапгаһи болуп қалған Бәйт-Әлниң каһини, йәни «шималий падишалиқ» Исраилниң «баш каһини» Амазия билән болған күриши

10 Шуниң билән Бәйт-Әлдики каһин Амазия Исраил падишаси Йәробоамға хәвәр йоллап: —
«Амос Исраил җәмәти арисида турупму силигә сүйқәст қилди; зимин униң қилған барлиқ гәплирини көтирәлмәйду.
11 Чүнки Амос: — «Йәробоам қиличта өлиду, Исраил әсиргә елинип өз зиминидин сүргүн болмай қалмайду!» — дәйду» — деди.
12 Андин Амазия Амосқа: — Һәй алдин көргүчи! Бәс, йоқал, Йәһуда зиминиға қач, әшу йәрдә бешарәт берип, шу йәрдә нан тепип йә!
13 Бирақ Бәйт-Әлдә йәнә бешарәт бәрмә; чүнки у падишаниң тавапгаһи, шаһлиқ өйдур, — деди.
14 Амос Амазияға җавап берип мундақ деди: —
«Мән әсли пәйғәмбәр әмәс едим, яки пәйғәмбәрниң оғлиму әмәсмән; бәлки мән бир чарвичи, шундақла ерән дәрәқлириниң мевисини тәргүчи едим.
15 Бирақ пада беқиватқан чеғимда Пәрвәрдигар мени Өз илкигә алди вә маңа: «Барғин, хәлқим Исраилға бешарәт бәр» — деди.
16 Әнди, и Амазия, Пәрвәрдигарниң сөзигә қулақ сал! Сән маңа: «Исраилни әйипләйдиған бешарәтләрни бәрмә, Исһақ җәмәтини әйипләйдиған сөзләрни ейтма», дедиң.
17 Шуңа Пәрвәрдигар мундақ дәйду: —
«Сениң аялиң шәһәрдә паһишә болиду, оғул-қизлириң қилич билән қирилиду вә зиминиң өлчәш таниси тартилиши билән парчилиниду; сән напак бир зиминда өлисән; вә Исраил әсиргә елинип өз зиминидин сүргүн болмай қалмайду»».

Келидиған җазалар

8 1 Рәб Пәрвәрдигар маңа мундақ бир ишни көрсәтти; мана, бир севәт язлиқ мевә.
2 Андин У мәндин: Амос, немини көрдуң? — дәп сориди.
Мән: «Бир севәт язлиқ мевини» — дедим.

7:9 **«Исһақниң «жуқури жайлири» һалак болиду»** — «жуқури жайлар» тағ чоққилири қатарлиқ жайларда Худаға қурбанлиқ қилиш әслидә Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанунда мәнъий қилинған еди. Шундақтиму, Исраил һәм Йәһудадикиләр хелә бурунла тағ чоққилири үстидә Пәрвәрдигарға қурбанлиқ қилип ибадәт қилишқа башлиған еди. Кейин улар мошу «жуқури жайлар»да бутқа чоқунушқа башлиди.

7:11 **«Чүнки Амос: — «Йәробоам қиличта өлиду, Исраил әсиргә елинип өз зиминидин сүргүн болмай қалмайду!» — дәйду»** — әмәлийәттә Амос: — «Пәрвәрдигар Йәробоамниң **җәмәтигә** қилич билән һуҗум қилиду» — дегән еди *(9-айәт)*.

7:13 **«Бәйт-Әлдә йәнә бешарәт бәрмә; чүнки у падишаниң тавапгаһи»** — «падишаниң тавапгаһи» ибраний тилида «падишаниң «муқәддәс жай»и» дейилиду.

7:16 Әз. 21:7

8:1 **«Рәб Пәрвәрдигар маңа мундақ бир ишни көрсәтти; мана, бир севәт язлиқ мевә»** — бу ишни *(һәм 7-бап, 4-, 7-айәттики ишларниму)* Амос бешарәтлик ғайипанә көрүнүштә көргән болуши мумкин.

Пәрвәрдигар маңа: Әнди хәлқим Исраилға завал йәтти; Мән йәнә уларни жазалимай өтүп кәтмәймән, — деди.
3 — Шу күни ордидики қизларниң нахшилири қия-чияларға айлиниду, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар; — Жәсәтләр көп болиду; улар жай-жайларда сиртқа ташлиниду. Сүкүт!
4 Буни аңлаңлар, һәй мискинләрни әзгүчиләр,
Зиминдики ажиз мөминләрни йоқатмақчи болғанлар —
5 «Ашлиғимизни сатмақчи едуқ, йеңи ай қачанму ахирлишар,
Буғдай яймисини ачаттуқ, шабат күни қачан түгәр?» — дәйдиғанлар,
— Шундақла «әфаһ»ни кичик қилип, «шәкәл»ни чоң елип,
Алдамчилиқ үчүн таразини ялған қилғанлар!
6 — Намратларни күмүчкә,
Мискин адәмни бир жүп чоруққа сетивалмақчи болғанлар,
Буғдайни сүпүрүндиси билән қошуп сатмақчи болғанлар!
7 Пәрвәрдигар Яқупниң ғурури билән шундақ қәсәм қилдики,
— Бәрһәқ, Мән һәргиз уларниң қилғанлиридин һеч бирини унтумаймән!
8 Зимин бу ишлардин тәвринип кәтмәмду?
Вә униңда туруватқанларниң һәммиси матәм тутмамду?
У Нил дәриясидәк өрләп кетиду,
У Мисир дәриясидәк өркәшләп, андин чөкүп кетиду.
9 Шу күни шундақ әмәлгә ашурулидуки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар,
— Қуяшни чүштә патқузимән,
Зиминни шу очуқ күндә қараңғулаштуримән.
10 Һейтлириңларни мусибәткә,
Һәммә нахшилириңларни аһ-зарларға айландуруветимән;
Һәммә адәмниң чатриқи үстини бөз рәхт билән ориғузимән,
Һәр бир адәмниң бешида тақирлиқ пәйда қилимән;

8:2 **«Мән: «бир севәт язлиқ мевини» — дедим. Пәрвәрдигар маңа: Әнди хәлқим Исраилға завал йәтти... — деди»** — ибраний тилида «язлиқ мевә» билән «завал» дегән сөзләр бир-биригә охшап кетиду.
8:3 **«Жәсәтләр көп болиду; улар жай-жайларда сиртқа ташлиниду. Сүкүт!»** — демәк, шу чағда матәм тутқанда, аваз чиқиришқа болмайду.
8:4 **«Һәй мискинләрни әзгүчиләр...»** — башқа бирхил тәрҗимиси «Һәй, мискинләрни жутувалғучилар...».
8:5 **«Ашлиғимизни сатмақчи едуқ, йеңи ай қачанму ахирлишар, буғдай яймисини ачаттуқ, шабат күни қачан түгәр?»** — «йеңи ай» күнидә һәм «шабат күни» *(шәнбә күни)*дә Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанун бойичә дәм елиш керәк еди. Әнди бу кишиләр ачкөзлүктин дәм елишқиму нарази еди. Шундақ болупла қалмай, улар буғдайни өлчәйдиған күрини кичик, тәңгиләрни жиңлайдиған тараза тешини чоң қилип хәқләрни алдайду *(кейинки изаһатни көрүң)*. **««әфаһ»ни кичик қилип, «шәкәл»ни чоң елип,...»** — «әфаһ» һәҗим бирлиги, «шәкәл» пулниң яки еғирлиқниң бирлиги еди. Бир «әфаһ» *(яки «күрә»)* 40 литрчә, бир «шәкәл» *(«мисқал»)* 14 грам келиду. Бу толуқ айәт содигәрләрниң аддий пухраларни өлчәм бирликлиридин пайдилинип, қақати-соқти қиливатқанлиғини көрситиду.
8:5 Һош. 12:8
8:6 Ам. 2:6
8:7 **«Пәрвәрдигар Яқупниң ғурури билән шундақ қәсәм қилдики,...»** — бәзи алимлар: ««Яқупниң ғурури билән» дегәнни «Яқупниң пәхри билән», демәк «Яқупниң пәхри болған Худа билән» дәп чүшиниду. Бирақ 6-бап, 8-айәт бойичә Худа «Яқупниң ғурури» яки «Яқупниң пәхри»гә өч еди. Адәттә қәсәм ичиштә қәсәм қилғучилар һаһайити муқим, өзгәрмәс бир нәрсә билән қәсәм ичиду; Худаниң «Яқупниң ғурури билән» қәсәм ичиши болса интайин кинайилик гәп, «Яқупниң ғурури»ниң һеч өзгәрмәс, һаһайити жаһил екәнлигини пуритиду.
8:8 **«Зимин бу ишлардин тәвринип кәтмәмду? Вә униңда туруватқанларниң һәммиси матәм тутмамду? У Нил дәриясидәк өрләп кетиду, у Мисир дәриясидәк өркәшләп, андин чөкүп кетиду»** — мошу айәттә Амос йәр тәврәш тоғрилиқ бешарәт бериду *(1:1ни көрүң)*. Нил дәрияси һәр жили туюқсиз өрләп кетип, бир мәзгил кәлкүн келип, зиминни бесип кетиду. Қанаан *(Пәләстин)* зиминиму әнди Нил дәриясиға охшаш «өрләп кетиду» *(йәр тәврәш билән егиз-пәс болиду)*.

Бу матәмни йәккә-йеганә бир оғулниң матимидәк,
Һейтниң ахирини дәрд-әләмлик бир күн қиливетимән.

Сүргүн болуп, Худаниң сөзидин айрилиш

11 Мана, шундақ күнләр келидуки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар,
Зиминға қәһәтчиликни әвәтимән, —
— Нанға болған қәһәтчилик әмәс, яки суға болған чаңқашму әмәс, бәлки Пәрвәрдигар-
ниң сөз-каламини аңлашқа болған қәһәтчиликни әвәтимән.
12 Шуниң билән улар деңиздин деңизға, шималдин шәриққә кезип маңиду,
Улар Пәрвәрдигарниң сөз-каламини издәп уян-буян жүрүп, уни тапалмайду.
13 Шу күни гөзәл қизлар һәм жигитләрму уссузлуқтин һалидин кетиду;
14 Һәм Самарийәниң гунайиниң нами билән қәсәм ичкәнләр,
Йәни «Илаһиңниң тириклиги билән, и Дан», яки «Бәәр-Шебадики илаһий тирик йол
билән!» дәп қәсәм ичкәнләр болса —
Улар жиқилиду, орнидин һәргиз қайтидин туралмайду.

Сахтипәзлик үстигә қилинған жәң

9 1 Мән Рәбниң қурбангаһниң йенида турғинини көрдум; У мундақ деди: —
— Түврүкләрниң башлирини уруңлар, босуғилар силкингичә уруңлар,
Уларни ибадәтханидикиләрниң башлириға чүширип, парә-парә қилиңлар!
Мән шу бутпәрәсләрдин әң ахирда қалғанлириниму қилич билән өлтүримән;
Улардин қачай дегәнләр қачалмайду,
Улардин қутулай дегәнләр қутулуп чиқалмайду.
2 Улар тәһтисара ичигә тешип кирсә, қолум әшу йәрдин уларни тартип чиқириду;
Улар асманға ямишип чиқса, Мән шу йәрдин уларни тартип чүширимән;
3 Улар Кармәл чоққисиға мөкүвалсиму, Мән уларни издәп шу йәрдин алимән;

8:10 **«һәммә адәмниң чатриқи үстини бөз рәхт билән ориғузимән»** — «бөз рәхт»кә орунивелиш, чачларни чүширивәтиш қаттиқ матәмни яки товва қилишни билдүриду. **«Бу матәмни йәккә-йеганә бир оғулниң матимидәк... қиливетимән»** — бешарәттә өлгән «йәккә-йеганә оғул» зади кимду? Мәзкур соал Исраил үчүн дәвирдин-дәвиргә башни қатуридиған мәсилә.
8:12 **«кезип маңиду»** — яки «сәрсан болуп маңиду» яки «әләңшип маңиду». **«Шуниң билән улар деңиздин деңизға, шималдин шәриққә кезип маңиду, улар Пәрвәрдигарниң сөз-каламини ... тапалмайду»** — биринчидин, «деңиздин деңизға» дегәнлик бәлким ««оттура деңиз»дин «өлүк деңиз»ға», йәни «ғәриптин шәриққә» дәп билдүриду. Тексттә «җәнупқа» тилға елинмайду. Бәлким бу Исраилдикиләрниң һакавурлуғини көрситиду — улар Йәһудадин, яки Йәһудадин кәлгән пәйғәмбәрдин *(мәсилән, Амостин)* һәқиқәтни издимәйду.
–Толуқ бешарәт бәлким Йәһудийларниң кейинки дәвирләрдики, болупму һазирқи умумий әһвалини көрсәткән болса керәк — улар Инҗилни, йәни «хуш хәвәр»ни қобул қилмиғачқа, өзлири тартқан азап-оқубәтлиригә һеч чүшәнчә тапалмайду.
8:14 **«Самарийәниң гунайиниң нами билән қәсәм ичкәнләр»** — «Самарийәниң гунайи» уларниң бутлиридин бири болса керәк.
– **«Бәәр-шебадики илаһий тирик йол билән!»** — ибраний тилида «Бәәр-Шебадики йолниң тириклиги билән» дейилиду.
–«Данниң илаһи» һәм «Бәәр-Шебадики илаһий тирик йол» — шу икки йәрниң бутлирини көрситиду.
–«Йол» ибраний тилида «дәрәк» дегән сөз билән ипадилиниду. Уйғур тилидики «тәриқә» вә «тәриқәт» дегән сөзләр әрәб тили арқилиқ мошу сөздин кәлгән.
8:14 Ам. 5:5
9:1 **«Мән Рәбниң қурбангаһниң йенида турғинини көрдум; У мундақ деди: — Түврүкләрниң башлирини уруңлар, босуғилар силкингичә уруңлар, уларни ибадәтханидикиләрниң башлириға чүширип, парә-парә қилиңлар!»** — бу ишлар, шүбһисизки, Бәйт-Әлдики *(бутпәрәслик соруни қилинған, бирақ «Пәрвәрдигарниң нами» билән аталған)* ибадәтханида болиду. Мошу буйруқ кимгә берилгәнлиги ениқ дейилмиди; бәлким пәриштиләргә берилгән болуши мүмкин. Ибадәтханиниң бузулуши бәлким йәр тәврәш билән мунасивәтлик *(5-айәтни көрүң)*.
9:2 **«тәһтисара»** — өлгәнләрниң роһлири баридиған җай.
9:2 Зәб. 138:8-12

Улар деңиз тегидә нәзиримдин йошурунувалған болсиму,
Мән иланни буйруймән, у уларни чақиду;
[4] Дүшмәнлиригә әсиргә чүшкән болсиму,
Мән шу йәрдә қилични буйруймән, у уларни өлтүриду;
Мән яхшилиқни әмәс, бәлки яманлиқни йәткүзүш үчүн көзлиримни уларға тикимән.
[5] Самави қошунларниң Сәрдари болған Рәб Пәрвәрдигар,
Зиминға тәккүчи болса дәл Униң Өзидур;
У тегиши биләнла, зимин ерип кетиду, униңда туруватқанларниң һәммиси матәм тутиду;
Зимин Нил дәриясидәк өрләп кетиду —
Мисирниң дәриясидәк өркәшләп, андин чөкүп кетиду.
[6] Равақлирини әршләргә селип, асман гүмбизини йәр йүзигә бекиткүчи Шудур;
Деңиздики суларни чақирип, уларни йәр йүзигә қуйғучи Удур;
Пәрвәрдигар Униң намидур.
[7] Силәр Маңа нисбәтән Ефиопийә балилириға охшаш әмәсму, и Исраил балилири?
Мән Исраилни Мисирдин елип чиқарған әмәсму?
Филистийләрни Крет арилидин, Сурийәликләрни Кир шәһиридин чиқарған әмәсму?
[8] Қараңлар, Рәб Пәрвәрдигарниң көзи «гунакар падишалиқ» үстигә чүшти —
Мән йәр йүзидин уни йоқитимән;
Лекин Мән Яқуп җәмәтини толуқ йоқитивәтмәймән, — дәйду Пәрвәрдигар.
[9] Чүнки қараңлар, Мән буйруқ чүшүримән,
Шуниң билән худди бириси данни ғәлвирдә тасқиғандәк, Исраил җәмәтини әлләр арисида тасқаймән,
Бирақ улардин әң кичигиму йәргә чүшүп кәтмәйду. [10] Һалбуки, хәлқимниң барлиқ гунакарлири, йәни: «Күлпәт бизгә һәргиз йеқинлашмайду, бешимизға чүшмәйду» дегүчиләр қилич тегидә өлиду.

9:3 **«Улар деңиз тегидә нәзиримдин йошурунувалған болсиму, Мән иланни буйруймән, у уларни чақиду»** — «Йәш.» 27:1ни көрүң.

9:4 Йәр. 44:11

9:5 **«У тегиши биләнла, зимин ерип кетиду, униңда туруватқанларниң һәммиси матәм тутиду; зимин Нил дәриясидәк өрләп кетиду...»** — мошу айәттә йәр тәвраш тоғрилиқ йәнә бир бешарәт берилиду.

9:6 Зәб. 103:3, 13; Ам. 5:8

9:7 **«Силәр Маңа нисбәтән Ефиопийә балилириға охшаш әмәсму, и Исраил балилири? Мән Исраилни Мисирдин елип чиқарған әмәсму? Филистийләрни Крет арилидин, Сурийәликләрни Кир шәһиридин чиқарған әмәсму?»** — «Крет арили» — ибраний тилида «Кафтор».

–Толуқ айәтниң мәнаси: — Исраиллар «Худа бизни Мисирдин алаһидә чиқарған» дегән ойда болуп, «Немини қилишимиздин қәтъийнәзәр, биз йәнила Худаниң алаһидә хәлқи болимиз, һеч немә бизгә тәгмәйду» дегән хата ойға келип қалған болса керәк. Худа мошу йәрдә, башқа әлләрни *(«капир» әлләрни)* башқа йәрләрдин *(җүмлидин Мисирдин жирақ җайлардин)*, елип чиқардим, дәйду. Шуңа, мәлум бир әл бир йәрдин башқа бир йәргә йөткилип чиққан болсиму, бу иш уларниң қалтислиғини испатлимайду. Әлниң жутлирини бекиткүчи болса пәқәт Худа Өзидур.

9:9 **«Шуниң билән худди бириси данни ғәлвирдә тасқиғандәк, Исраил җәмәтини әлләр арисида тасқаймән, бирақ улардин әң кичигиму йәргә чүшүп кәтмәйду»** — буғдай данлири ғәлвирдин өтүп кетиду, ташлар қалиду. Бу айәтниң мәнаси, шүбһисизки, Худа қиммити бар болған барлиқ буғдай данлирини *(һәқиқий етиқатчиларни)* жиғип сақлайду *(10-айәтни көрүң)*. Сүзүлүп қалғанлири *(ташлар)* ташливетилиду.

Адәмни һәйрануһәс қилидиған вәдә — ахирқи заманлар

11 Шу күни Мән Давутниң жиқилған кәписини йеңибаштин тикләймән,
Униң йериқлирини етимән;
Уни харабиликтин оңшап,
Әйни замандики петидәк қуримән.
12 Шуниң билән улар Едомниң қалдисиға һәмдә намим билән аталған барлиқ әлләргә
егидарчилиқ қилиду, — дәйду буни бежиргүчи Пәрвәрдигар.
13 Мана шундақ күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар,
— Йәр һайдиғучи һосул жиққучиға йетишивалиду,
Үзүмләрни чәйлигүчи уруқ чачқучиға йетишивалиду;
Тағлар йеңи шарапни темитип,
Барлиқ дөң-егизликләр ерип кетиду.
14 Вә хәлқим Исраилни асарәттин қутулдуруп, азатлиққа еришт үримән;
Улар харап шәһәрләрни қайта қуруп, уларда маканлишиду;
Улар үзүмзарларни тикип, уларниң шарабини ичиду;
Улар бағларни бәрпа қилип, мевисини йәйду.
15 Мән уларни өз земини үстигә тикимән,
Улар Мән уларға ата қилған зиминдин һәргиз қайтидин жулуветилмайду — дәйду
Пәрвәрдигар сениң Худайиң.

9:11 **«Давутниң жиқилип чүшкән кәписини йеңибаштин тикләймән»** — бу бешарәт: *(1)* Давут пәйғәмбәрдин болған падишалиқ наһайити ажиз болуп андин түгишидиғанлиғини *(жиқилидиғанлиғини)* көрситиду *(Амос пәйғәмбәрдин 150 жил кейин шундақ болған)*; *(2)* ахирқи заманларда Худаниң Давутниң бир әвладини елип тәхткә олтарғузуп, Исраилни қайтидин бир падишалиқ қилидиғанлиғини көрситиду. Бу падишалиқ барлиқ қалған әлләрни башқуриду *(12-айәттә көрситилиду)*. Бу әлләрниң һәммиси Худаға ибадәт қилиду, униң нами билән атилиду *(12-айәт)*. «Қошумчә сөз»имизниму көрүң.

9:11 Рос. 15:16

9:13 **«Үзүмләрни чәйлигүчи уруқ чачқучиға йетишивалиду»** — «үзүмләрни чәйлигүчи» үзүм шараби чиқириш үчүн үзүмләрни көлчәккә қоюп дәссәйдиған адәмләр. **«йәр һайдиғучи һосул жиққучиға йетишивалиду, үзүмләрни чәйлигүчи уруқ чачқучиға йетишивалиду»** — демәк, һосулни жиғип болушқа көп вақит кетиду. Һосул елиш адәттә Март, Апрел айлирида башлиниду. Йәр һайдаш адәттә Өктәбр, Ноябрда болиду. Бирақ һосулни йеғивелиш йәр һайдаш башланған вақитқичә техи түгимәйду; үзүм чәйләш вақти адәттә Синтәбр ейида болиду. Лекин ахирқи заманда үзүм чәйләш уруқ чечиш вақтиғичә, йәни Ноябр, Декабр айлириғичә давамлишиду. **«Барлиқ дөң-егизликләр ерип кетиду»** — бу ибарә бәлким сүт вә шарап шунчә мол болиду, мевә ширнилири еқип туриду, тағлар вә дөңләр «ерип кетиватқан»дәк көрүниду, дегән мәнада. Бу айәт «Йо.» 3:18-айәттин нәқил кәлтүрүлгән.

9:13 Йо. 3:18

9:14 **«Вә хәлқим Исраилни асарәттин қутулдуруп, азатлиққа ериштүримән; улар харап шәһәрләрни қайта қуруп,... улар бағларни бәрпа қилип, мевисини йәйду»** — бу улуқ вәдә 4:9, 5:11, 5:27, 8:2-айәтләрдә хатириләнгән жазаларни йүздәйүз өзгәртиду. Ахир берип Худа Өз хәлқини гунадин қутқузуп, пакландуриду вә шуниң билән У улар арисида пүтүнләй улуқлиниду.

9:15 Йәр. 32:41

Қошумчә сөз

Бәзи айәтләр үстидә

(1) «Йәккә-йеганә бир оғулниң матими» (8:10)

«Һейтлириңларни мусибәткә,
һәммә нахшилириңларни аһ-зарларға айландурүветимән;
һәммә адәмниң чатриқи үстини бөз рәхт билән ориғузимән,
һәр бир адәмниң бешида тақирлиқ пәйда қилимән;
Бу матәмни йәккә-йеганә бир оғулниң матимидәк,
һейтниң ахирини дәрд-әләмлик бир күн қиливетимән» (8:10)

Бу ахирқи заманларни көрситидиған бир бешарәт. Исраил интайин ечинарлиқ матәм тутқан һаләткә чүшиду. Оқурмәнләр Тәвраттики «Зәк.» 12:10-14 айәтләрни оқуса, мошу матәмниң объекти яки сәвәвиниң дәл уларниң өз Мәсиһ-қутқазғучисини «санҗип өлтүргән»лиги екәнлигини байқайду. Мәсиһ болса Худаниң «йәккә-йеганә Оғли» вә шундақла Исраилниңму һәқиқий «оғли» (гәрчә у йәнә уларға «Ата»му болсиму — «Йәш.» 9:6ни көрүң). Исраиллар бу матәмни тутуш арқилиқ Худаниң йениға қайтип келиду.

(2) «Пәрвәрдигарниң сөз-каламини аңлашқа болған қәһәтчилик» (8:11-14)

«Мана, шундақ күнләр келидуки, — дәйду Рәб Пәрвәрдигар,
Зиминға қәһәтчиликни әвәтимән, —
— Нанға болған қәһәтчилик әмәс, яки суға болған чаңқашму әмәс,
Бәлки Пәрвәрдигарниң сөз-каламини аңлашқа болған қәһәтчиликни әвәтимән».

Бу бешарәт йәнә Исраил хәлқи тоғрилиқ болған, бизниң пикримизчә, у һазирқи күнләрни көрситиду. Тарихниң адәмни әң һәйран қалдуридиған пакитлири ичидин бири шуки, өз пәйғәмбәрлириниң Қутқазғучи-Мәсиһниң ким екәнлигини көрситидиған еniқ бешарәтлири бар болсиму, Йәһудий хәлқи бүгүнгә қәдәр техи Уни қобул қилмиди. Уларниң мөтивәр «рабби»лири (устазлар) дәвирдин-дәвиргә Мәсиһни қобул қилмиғини үчүн, Йәһудийлар өз устазлириниң тәлимлирини хата дейишни қәтъий халимайду. Улар «раббилиримиз хата» десила, уларниң әлдики барлиқ «даналиқ»лири йоққа баравәр дегәнликтур. Бәзиләр һәқиқәтни издәп атеизм, коммунизм вә у-бу шәклидә болған Будда диниға берилгән. Ғәлитә пакит шуки — Исраилийә дөлити бүгүнки күндә Йәһудий анисиниң қени бар дәп испатланған һәр қандақ адәмни, мәйли униң немигә етиқат қилишидин қәтъийнәзәр, гражданлиққа қобул қилиду — у атеист (худасиз), коммунист, буддист, мусулман болсиму боливериду. Бирақ пәқәт Мәсиһий етиқатчиси болсила — мәйли униң ата яки ана тәрәптин оттуз әвлат Йәһудий нәсәпнамиси болсиму, Исраилийә гражданлиғиға қобул қилиналмайду, һәтта бәзидә униңға Исраилийәгә кириш рухсәт қилинмайду (2010 изаһат — бу сиясәттә пат йеқинда өзгириш болуши мүмкин).

Әмәлийәттә болса йеқинқи йүз жилда, бурунқиға нисбәтән көплигән Йәһудийлар Мәсиһни өз Қутқазғучиси дәп етирап қилди һәм уларниң сани барғансери көпәймәктә.

(3) «Һәзрити Давутниң жиқилған кәписини йеңибаштин тикләш»

(Исраилниң жутиға, Худаниң йениға қайтип келиши вә әслигә кәлтүрүлүши: 11:9-15)

«Шу күни Мән Давутниң жиқилған кәписини йеңибаштин тикләймән,
Униң йериқлирини етимән;
Уни харабиликтин оңшап,
Уни әйни замандики петидәк қуримән.
Шуниң билән улар Едомниң қалдисиға һәмдә намим билән аталған барлиқ әлләргә егидарчилиқ қилиду, — дәйду буни бежиргүчи Пәрвәрдигар.
Мана шундақ күнләр келидуки, — дәйду Пәрвәрдигар,—
Йәр һайдиғучи һосул жиққучиға йетишивалиду,
Үзүмләрни чәйлигүчи уруқ чачқучиға йетишивалиду;
Тағлар йеңи шарапни темитип,
Барлиқ дөң-егизликләр ерип кетиду.
Вә хәлқим Исраилни асарәттин қутулдуруп, азатлиққа ериштүримән;
Улар хараплашқан шәһәрләрни қайта қуруп, уларда маканлишиду;
Улар үзүмзарларни тикип, уларниң шарабини ичиду;
Улар бағларни бәрпа қилип, мевисини йәйду.
Мән уларни өз зимини үстигә тикимән,
Улар Мән уларға ата қилған зиминдин һәргиз қайтидин жулуветилмайду— дәйду Пәрвәрдигар сениң Худайиң».

Көп пәйғәмбәрләр көргәндәк, Исраил ахирқи заманда дәрвәқә топва қилип, Мәсиһ Әйсаниң қурбанлиғиниң өз гунайи үчүн болғанлиғини тонуп йетип, Худаниң йениға қайтип келиду. Амосниң күнлиридә Давутниң улуқ падишалиғи пәқәт дехан етизда дәм елишқа ясиған кәпигә — йәни «жиқилип кетәй» дегән бир кәпигә охшайтти («Йәш.» 1:8). У шу чағда дәрвәқә «жиқиливататти»; миладийәдин илгәрки 586-жили, у Бабил империйәси алдида у пүтүнләй жиқилған. Шу күндин башлап Исраилда падиша болуп бақмиған. Валий Пилатус Давутниң әвлади болған Әйса Мәсиһни қоюп бәрмәкчи болуп Йерусалимдики көпчилик алдиға елип келип: «Мана силәрниң падишаһиңлар!» дәп жақалиғанда, улар: «Қәйсәрдин башқа бизниң һеч қандақ падишаһимиз йоқ!» дәп вақирап жавап бәрди. Улар өзиниң бирдин-бир һәқиқий Падишасини рәт қилған. Бирақ Мәсиһ Әйса дунияға қайтип кәлгәндә, Худа Исраилниң падишалиғини йеңибаштин қуриду; шуниң билән Йәһуда көп әлләрниң һөрмитигә еришиду, нурғун әлләр униңға бойсуниду (12-айәт). Әмәлийәттә болса, Йәһудий хәлқи өз падишасиниң ким екәнлигини техи тонуп йәтмигән чағларда көп «ят әлләр» болған бизләр аллиқачан Худаниң Мәсиһни аләмниң падишаси вә Рәбби қилип тиклигәнлигини билип йетип, Пәрвәрдигарниң нами билән атилиш пурситигә муйәссәр болдуқ. Бу дунияда инсанлар үчүн Худаниң нами билән (униң пәрзәнди болуп) атилиштин артуқ жуқури имтияз йоқтур — бу Униң тәрипидин Өз балиси сүпитидә Униң Өз аилисигә қобул қилинип беқивелиништин ибарәттур.

(Инжилда расул Яқупниң Амосниң дәл бу бешарити үстидә тохталғанлиғини «Рос.» 15:1-33-айәттин көрүң).